

містечці, морального виховання утвердженням прекрасного в побуті і взає-
минах між людьми та викриттям спотвореного, гідкого...

Л.Б. Стрюк, М.І. Стрюк

Виховний потенціал народної звичаєвості

(на матеріалі вивчення історичних пісень та дум українського народу)

Традиційна звичаєвість, що охоплювала усі сфери родинного і су-
спільного життя, регулювала і контролювала весь спектр людських взаємин,
упродовж століть гуртувала українців, єднала їх, допомагала їм зберегти на-
ціональну своєрідність, свою ментальність. Навчання дітей звичаям було на-
ріжним каменем народної педагогіки. Не випадково для Т.Г. Шевченка зане-
дбання звичаю дорівнює святотатству:

Чи ти рано до схід-сонця

Богу не молилась?

Чи ти діточок непевних

Звичаю не вчила?

Звичаї контролювали насамперед моральний досвід народу, що склан-
ся історично і переходив від покоління до покоління. Однією з форм закріп-
лення, збереження і передачі його наступним поколінням стала усна народна
творчість, зокрема історичні пісні та думи. Вони виникли і розквітали за часів
козацтва, тому найповніше відображення в них знайшли козацькі звичаї. Ко-
зацькі звичаї посідають одне з чільних місць у образно-смысловій системі іс-
торичних пісень та дум. Без їх усвідомлення не можна було стати справжнім
козаком, захисником України:

А ще ти між козаками не бував

Козацької каші не їдав

І козацьких звичаїв не знаєш.

У звичаях козакування відбилосся прагнення українського народу до
волі, незалежності. Для юнака це означало ще й привселюдне визнання його
врівності, повноцінності і високого громадського статусу. Про мету козакуван-
ня говориться в думі:

...звичаю козацького набрати,

Слави, лицарства дістати,

За віру християнську одностайно стати.

В поневоленій, оточеній ворогами Україні було цілком природним, що молодий хлопець повинен козакувати, виконувати перш за все обов'язок воїна, вірного захисника вітчизни.

Козацькій звичаєвості був властивий культ героїзму й лицарства. Козак "не боїться ні огня, ні меча, ні третього болота", зневажає ворога, небезпеку і саму смерть. За козацькими звичаями смерть на ліжку вважалася ганьбою, навіть божою карою за гріхи. Козацький звичай вимагав бути хоробрим, мужнім, відважним, вправним у бою, найперше берегти козацьку честь, гідність, славу: *Ой ти станеш з шабелькою*

А я з кулаками,

Ой щоб слава не пропала

Проміж козаками.

Щоб слава козацька жила у віках був вироблений своєрідний звичай поховання загиблих:

...тіло козацьке знаходили.

У червону китайку вложили...

Тоді козаки шаблями та на дідками суроділ копали.

Шопками та приполами пересті носили,

Високу могилу насипали,

Славу козацькую учинили,

У головоньках червоний прапор постановили,

Із семи'ядних пицалей продзвонили...

За звичай було у козаків виховання на героїчних прикладах минулщини. Цей мотив є одним з основних в українському епосі:

Слава не вмере не поляже,

Лицарство козацьке всякому розкаже.

В умовах жорстокої боротьби з численними ворогами у козаків набули розвитку звичай побратимства та бойового товариства, які надавали запорожцям надзвичайної сили. У козацьких звичаях було також благословіння батьків, шанування старших, цінування їх досвіду. Згідно цьому народ у своїй шворчості повчав:

...отцеву і матчину молитву шитити-поважати,

І старшого брата за рідного батька мати,

Сестру шитити-поважати,

Близького сусіда у себе за рідного брата мати.

Ці та інші звичай збережені і трансформовані в поетичних текстах історичних пісень і дум засвідчують високий рівень духовності українського народу; доносять до нас його світоглядні уявлення, морально-етичні норми, по-

гляди, естетичні смаки; сприяють справі піднесення національної самосвідомості учнів.

В.Г. Савченко

Народні традиції як засіб формування гуманістичних цінностей особистості

У сучасних умовах зростає необхідність у вдосконаленні змісту, форм і методів виховання підрастаючого покоління. Необхідно відновлювати і за-своювати кращі народні традиції, призабуті методи й прийоми виховання. Народні традиції є чудовим прикладом гармонії в житті за законами добра й краси. Вони наповнені етнічним, суспільно-політичним, культурно-історичним змістом, втілюють духовність народу, національну філософію, психологію, характер, світогляд і є специфічним способом відображення й відтворення соці-альних і духовних цінностей.

Українська етнографія в ХІХ й на початку ХХ століття нагромади-ла багаті й досить різноманітні відомості про народні традиції. Етнографи, історики-краєзнавці М. Драгоманов, В. Бабенко, О. Знојко, Б. Грінченко, Н. Заглада, М. Костомаров, М. Сумцов, І. Огієнко та ін. показали глибоко гу-маністичну природу й духовну велич українських традицій. Українські народні традиції є специфічним способом відображення, закріплення й відтворення со-ці-альних та духовних цінностей, відображають довгий історичний шлях, про-йдений українським народом, що має неосціненне значення для виховання під-ростаючого покоління.

Школа повинна так організувати навчальний процес, щоб діти мали змогу перейняти все краще з педагогічної спадщини свого народу, бо вона має цінний досвід формування вільнолюбної людини, борця за народні ідеали, господаря рідної землі, громадянина незалежної України. Ідеал такої особис-тості завжди був у центрі народної педагогіки, національної системи вихова-ня. Народні свята, звичаї, легенди, пісні, які вивчаються на уроках народо-знавства, є джерелом формування національної свідомості учнів.

Багатий досвід щодо впровадження в навчально-виховний процес на-родних традицій мають багато міських і сільських шкіл Дніпропетровщини, зокрема гімназія №24, СШ №103, СШ № 26 м. Кривого Рогу та Со-фіївська и Миколаївська середні школи.